

Elena Isabelle Tamba, *Povestea unor locuri. Monografia toponimică a comunei Filipești, județul Bacău*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2018, 234 p.

Daniela Butnaru*

Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Str. Th. Codrescu 2, 700481 Iași, România

Volumul de față este, după cum se menționează și în subtitlu, o lucrare monografică consacrată toponimiei, înscriindu-se în seria lucrărilor de interes pentru specialiștii din acest domeniu, dar și pentru locuitorii comunei Filipești. Pasiunea pentru știința care studiază numele de locuri, mărturisită de autoare în primele pagini ale volumului, a determinat-o să facă cercetări aprofundate în acest sens. Astfel, materialul prelucrat și analizat în paginile lucrării a fost cules atît prin anchete toponimice realizate de Elena Isabelle Tamba în satele care alcătuiesc comuna Filipești, cît și din documente inedite, păstrate în arhive sau publicate în volume, din lucrări geografice și istorice, monografii, hărți etc. Cartea cuprinde un *Cuvînt-înainte* semnat de autoare, trei mari capitole, *I. Introducere* (p. 11–105), *II. Monografia toponimică* (p. 107–148) și *III. Dicționar toponimic al comunei Filipești, județul Bacău* (p. 149–196), cîteva pagini de *Concluzii, Bibliografie* și 24 de anexe.

Deși cea mai mare parte a lucrării este consacrată prezentării toponimiei majore și minore din zona cercetată, găsim cu prisosință și informații legate de geografia și istoria locului, date despre cadrul socio-economic și social, despre proprietari, toate acestea fiind în strînsă legătură cu materialul onomastic. Pentru că lucrarea de față se dorește a fi consultată și de publicul larg, autoarea a inclus și prezentări destul de detaliate ale reformelor agrare în urma cărora au avut loc împrumutări (ce au condus și la dispariția/apariția unor toponime), ale evoluției administrative a localităților care intră în componența comunei Filipești, precum și unele informații de tip enciclopedic.

În subcapitolul *Cadrul istoric* există două mari secțiuni, *Atestările satelor actuale* și *Atestările satelor dispărute* (p. 41–104), în care cercetătoarea a ales să redea din documentele avute la dispoziție fragmente

care conțin numele satelor aflate vreodată în componența comunei Filipești. În unele cazuri, documentele citate nu aduc noutăți din punct de vedere lingvistic, întîlnindu-se aceeași formă a oiconimului discutat; în alte situații, sînt atestate variante ale denumirilor (de exemplu, în cazul satului Hîrlești, autoarea recuperează din diverse acte și formele *Herlești, Hîrliști, Hărlești, Hărlicești*, p. 69). Pentru că este vorba de sate învecinate, într-un document pot fi menționate mai multe din localitățile studiate și, inevitabil, unele citate se repetă, fiind redată în dreptul fiecărui sat discutat în această secțiune; demersul facilitează totuși urmărirea istoriei fiecărei așezări în parte, cu perindarea a diverși proprietari, cu surprinderea unor fapte din trecut și descrieri ale unor localități, identificate în lucrarea lui Hora von Oztellowitz (1790) sau în *Marele dicționar geografic al României* (1898–1902).

În capitolul intitulat *Monografia toponimică* sînt precizate, pentru început, aspectele metodologice care au stat la baza cercetării de față (sînt prezentate faza de documentare în vederea identificării surselor în care apar atestate satele din zona studiată și pentru cunoașterea specificului socio-geografic al regiunii, criteriile care au stat la baza alegerii informatorilor, etapele desfășurării anchetei toponimice directe). Subcapitolul *Studiu toponimic* cuprinde precizări privind obiectivul cercetării toponimice, clasificări ale toponimelor în funcție de obiectele geografice denumite, de modul de formare și de structura sintactică, exemple de sinonime (unii onomasticieni consideră că termenul potrivit în astfel de cazuri este cel de polionime¹) și echivalente toponimice, analiza detaliată a sintaxei externe a numelor de locuri din aria cercetată și prezentarea cîmpurilor toponimice identificate de autoare în zona comunei Filipești. Aflăm din subcapitolul II.2.6, *Originea to-*

* Adresă de corespondență: d_butnaru@yahoo.com.

¹ Vezi Ion Toma, *101 nume de locuri*, Editura Humanitas, București, 2015, p. 43 sau Jean-Louis Vaxelaire, *Les noms propres. Une analyse lexicologique et historique*, Honoré Champion éditeur, Paris, 2005, p. 318, 422.

ponimelor. Caracteristici dialectale că toate obiectele (socio)geografice de pe teritoriul cercetat de Elena Isabelle Tamba, cu excepția râului Siret, au nume românești. Este pusă la dispoziția cititorului o listă cu termenii entopici utilizați de locuitorii din zonă, unii dintre ei regăsindu-se în structura toponimelor. Pentru că există și destule toponime personale (care au în componență un nume de persoană), ar fi fost de dorit să existe și câteva pagini dedicate antroponimiei de aici, mai ales că fragmentele documentelor prezentate de autoare în cuprinsul cărții abundă în nume de foști proprietari. Sînt exemplificate principalele trăsături fonetice specifice zonei studiate în volumul de față, iar în lista entopicilor unii termeni sînt redați în varianta fonetică culesă în anchetă (și nu în forma literară): *bălătău, cioplaje, dărmătură de mal, hogaș, hulboană, izitură, nășpiște, ogaș, șihoi*.

În ceea ce privește „inventarul termenilor entopici/sintagmelor entopice cu circulație în zonă” de la p. 143–148, sînt date, în dreptul unora, explicații ale sensului lor, aflate de la informatorii cu care s-a efectuat ancheta. Acțiunea de culegere de pe teren a apelativelor de acest tip este foarte importantă pentru observarea evoluției unor sensuri sau descoperirea de noi termeni entopici, neatestați de dicționare. Însă există și pericolul, despre care s-a scris deja², ca unele sensuri furnizate de persoanele anchetate să fie de fapt resemantizări sau explicații greșite, deduse de vorbitori din aspectul și numele locului. *Batardou* are, conform MDA³, sensurile de „dig provizoriu așezat în amonte de diverse lucrări de fundații, reparații de poduri etc. pentru a seca terenul pe care se fac aceste lucrări” și, prin extensie, „spațiul astfel determinat”, deci nu poate însemna „locul de lângă sondă unde se aruncă noroiul”, *born* „semn prin care se hotărau pămînturile” este, de fapt, *bornă, măriște* „loc inundat” este probabil o deformare a apelativului *mîliște* „militură” (MDA), prezent și acesta în lucrare, cu sensul „loc inundat”. În cazul lui *zăton* „loc

cu copaci între Siret și Siretul Vechi” este vorba probabil de o resemantizare. Nu am găsit atestate în dicționare ale limbii române⁴ entopicul *baraghin* care ar însemna, în zona Filipeștilor, „vale cu apă temporară ce se varsă în Siret”, apelativul *bîșloagă* „casă mică, veche și sărăcăcioasă” sau forma *bruienos* („loc cu multe bruieni”; vezi și *loc bruienos*), care este, probabil, rezultatul unei pronunții defectuoase.

Dicționarul toponimic este realizat urmărind principiile teoriei cîmpurilor toponimice enunțate de regretatul profesor și cercetător Dragoș Moldovanu: articolul-titlu este reprezentat de denumirea unui obiect sociogeografic (de obicei considerat de localnici ca avînd o mare importanță pentru zona respectivă), de la care s-au format ulterior și alte toponime, prin procesele de polarizare și diferențiere. Articolele lexicografice sînt structurate după următoarea schemă: cuvîntul-titlu în forma literarizată⁵, pronunția locală, indicarea categoriei toponimice, definiția ce indică obiectul denotat și amplasarea acestuia, eventual câteva informații suplimentare, data primei atestări pe care a identificat-o autoarea (este precizată de obicei în cazul oiconimelor), alte nume ale locului denumit, variante (în unele cazuri) și explicații privind originea denumirilor și motivația alegerii acestora de către vorbitori. Dicționarul toponimic cuprinde o cantitate impresionantă de nume de locuri, culese din documente sau prin ancheta efectuată de Elena Isabelle Tamba în comuna Filipești. Nu sînt analizate, după cum se precizează la p. 109, toponime din acte vechi al căror referent nu a putut fi identificat nici de editori, nici de autoarea volumului de față. Numele de locuri adunate în dicționar reflectă toate tipurile de obiecte geografice din zonă, dar și rezultate ale intervenției omului: *Balastiera, Balta Boilor, Băbnișoara, Canalul, În Cioate, Nimașul, Poiana de la Batardou, Sub Pădure, Tăul de la Bazin* ș.a. Raportul de proprietate este foarte bine surprins, multe denumiri avînd

²Vezi Dragoș Moldovanu, *Un fenomen ignorat în anchetele dialectale: resemantizarea toponimelor* (în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, tom XXX, 1985, A, p. 23–39) sau Mircea Ciubotaru, *Terminologie geografică și toponimie. Note critice* (în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, tom XLIV–XLVI, 2004–2006, p. 299–335).

³*Mic dicționar academic*, vol. I–II, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2010. Am ales să redăm sensurile din acest dicționar deoarece el este recent redactat și este posibil să conțină pentru cuvintele discutate mai multe sensuri decît *Dicționarul limbii române* (DA), ale cărui prime volume au fost editate la începutul secolului trecut.

⁴*Dicționarul limbii române*, Tipografia Ziarului Universul, București, 1913–1948 și Editura Academiei, București, 1965–2010; *Mic dicționar academic*, vol. I, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2010; *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, vol. I, Editura Saeculum Vizual, București, 2002; *Dicționarul entopic al limbii române*, vol. I–II, Editura Universitaria, Craiova, 2009; *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici* de Anatol Eremia, Editura Știința, Chișinău, 2006.

⁵*Bălătăul, Coșere* nu reprezintă totuși forma literară.

în structura sintagmatică sau perifrastică nume de proprietari actuali sau de odinioară: *Balaiș* (de la numele boierului C. Balaiș), *La Ureche* (amintește de un boier Ureche), *Lavăr* (de la numele boierului A. Lawer, fost proprietar în zonă), *La Damian* (pentru că acolo locuiește o familie Damian), *În Spini la Gheorghiu Crăciun* („acolo era pământul lui Ghiță Crăciun”), *Galbeni* (format de la supranumele unui fost proprietar Giurgiu Galbenul), tarlalele *Vasilii* amintesc de boierul Gh. Vasiliu, terenul agricol *Racoviță* a fost al căpitanului Ion Racoviță etc.

În continuare, facem câteva propuneri privind dicționarul și organizarea unor articole lexicografice, în eventualitatea reeditării: sînt utile trimiterile pentru toate toponimele lucrate în interiorul unui articol, nu doar pentru variantele oiconimelor, pentru ca acestea să fie mai ușor identificate în corpul dicționarului; articolele *Pădurea Precista* și *Precista* (= pîrîu) ar trebui lucrate împreună, ele fiind rezultate în urma unui proces de polarizare de la numele moșiei mănăstirii Precista; toponimele incluse la cuvintele-titlu *După Sat*^{1,2} trebuie integrate în cîmpurile toponimelor *Boanța*, respectiv *Hîrlești*; *Poșta Filipești* face parte din cîmpul dezvoltat în jurul oiconimului *Filipești*; *Satul Vechi* trebuie considerat rezultatul unui proces de diferențiere toponimică de la oiconimul *Onișcani*; tot prin diferențiere, dar de la hidronimul *Siret*, s-a format și *Siretul Vechi la Tuluc*. E posibil ca la originea toponimului *Răzoalea* să stea cuvîntul *răzor* la plural.

Volumul de față cuprinde foarte multe trimiteri bibliografice, nu doar la lucrări editate, ci și la diverse documente sau planuri aflate în diferite arhive (a se vedea, de exemplu, notele de la p. 35), ușurînd

astfel munca celor care ar dori să studieze mai amănunțit aspecte legate de istoria locului și evoluția proprietăților. Trebuie spus că pentru satele din comuna Filipești s-au păstrat, din fericire, numeroase documente inedite, pe care autoarea le-a identificat la Direcțiile Județene Bacău, Iași și Neamț ale Arhivelor Naționale ale României.

Observăm că în lucrare nu sînt prezentate doar numele de locuri care există sau au existat în zona cercetată, dar aflăm chiar și de un viitor toponim, ales de reprezentanții administrației: *Strada Radu Beligan* (p. 25), denumire justificată de faptul că marele actor s-a născut în satul Galbeni (p. 30), aflat în componența comunei care face obiectul monografiei de față. Probabil, va exista în viitorul apropiat și denumirea *Labirintul* (sau *La Labirint*), motivată de amenajarea, în interes turistic, a „celui mai mare labirint verde permanent din țară, construit din arbori din specia *Thuja Plicata*” (p. 30). Foarte utile pentru urmărirea toponimiei și a evoluției acesteia sînt și anexele de la finalul volumului (fragmente de planuri de moșii, hărți și documente referitoare la zona cercetată și o hartă a comunei pe care sînt marcate, în afară de numele localităților, alte 78 de toponime).

Datorită materialului inedit conținut, a bogăției de informații, a seriozității cercetării, putem considera că această monografie toponimică reprezintă un aport semnificativ la cunoașterea toponimiei comunei Filipești (așadar și a unor aspecte care caracterizează toponimia românească, în general), dar și a istoriei locurilor și locuitorilor zonei cercetate de autoare. Demersul este lăudabil și este de dorit să fie făcut cu aceeași seriozitate și de alți cercetători.